

Forskerens samfunnsansvar

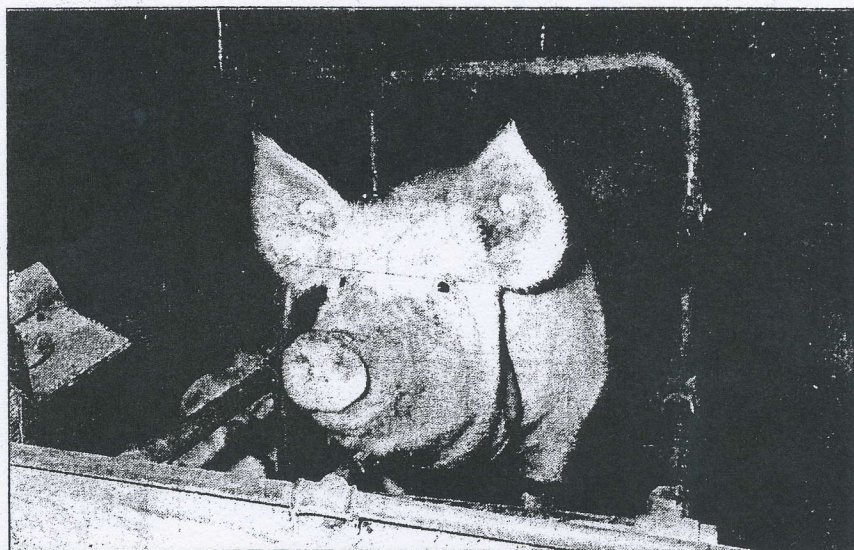
Mange av de viktigste utfordringene vi står overfor i dagens samfunn kan bare løses gjennom økt engasjement omkring verdier og normer innenfor forskning og kunnskapsformidling. Forskere bør alltid være opptatt av etiske problemstillinger fordi kunnskap gir ansvar. Samtidig fører økende effektivitetspress til at det blir mindre tid tilgjengelig til refleksjon over grunnleggende verdispørsmål. Ved å rette søkelyset mot etiske utfordringer innenfor ulike deler av samfunnslivet bidrar Forskningsdagene 2006 til å gi rom for en slik diskusjon.

Det er viktig at debatten om hvilke etiske normer som skal legges til grunn for forskningens metoder og resultatenes anvendelse styrkes. I tillegg til at debatten bør handle om hederlig forskningspraksis og aktivt engasjement i forhold til hvordan forskningsresultatene skal brukes, er det viktig at forskerens ansvar som ressursperson og som kunnskapsformidler blir belyst.

Forskning kan beskrives som systematisk og sosialt organisert søken etter, ervervelse av og forvaltning og kommunikasjon av kunnskap og innsikt. Det vil si at forskning ikke kan betraktes som en individuell virksomhet, den angår alle. Forskingen angår forskningsobjektene, enten det er mennesker eller dyr, den angår de menneskene og institusjonene som driver forskning og den angår alle de (individer og samfunn) som blir berørt av forskningsvirksomheten.

Den økte oppmerksomheten omkring dyreetikk, for eksempel i forbindelse med forskning på oppdrettsfisk, viser at det ikke bare er mennesker som bør har etiske rettigheter. Eksempler på juks i forbindelse med forskning og publisering i vitenskapelige tidsskrifter viser at brudd på etiske handlingsregler ikke bare svekker tilliten til de berørte forskningsinstitusjonene og formidlerne av kunnskap. Brukerne av kunnskapen blir også berørt. Når kunnskap blir brukt til å fremme sektorinteresser uten tanke for negative langsiktige virkninger på samfunn og miljø, er det åpenbart at forskningsproduktet har viktige etiske dimensjoner.

Fordi forskernes virkelighetsoppfatning og verdiforankring (natur-, menneske og samfunnssyn) har innvirkning på forskningsprosessen (hva det for-

Dyrs rettigheter er et etisk aspekt forskningen nå må ta inn over seg.

skers på, hvordan det forskes og hvordan resultatene presenteres), er det en nærliggende konsekvens at det stilles krav til forskerne om å tenke gjennom og redegjøre for hvordan egne holdninger og verdier påvirker valg av tema, problemstilling, metode og presentasjonsform.

Akademisk frihet, som innebærer at forskerne gis muligheter til å utvikle og utfolde sine evner og ferdigheter til beste for det sosiale fellesskapet, er uløselig knyttet sammen med demokratiske verdier som åpenhet og ansvar. I et historisk perspektiv har forskning basert på evne og vilje til selvkritikk og konstruktiv tradisjonskritikk vært et viktig virkemiddel for å revitalisere samfunnet og kulturen. Mens kunnskap tidligere tilførte samfunnet ny livskraft gjennom dannelsesprosessen, er holdningen i dag mer fokusert på at forskning først og fremst skal bidra til samfunnsutviklingen gjennom lønnsom næringsutvikling. En slik utvikling underkjenner vesentlige verdier og representerer en alvorlig trussel mot det dannelsesideal som har ligget til grunn i norsk samfunnsliv gjennom århundrer.

Økt fokusering på forskningens kommersielle aspekter kan også føre til at sentrale akademiske verdier som frihet,

åpenhet, ansvar og kritisk tenkning blir overskygget av økt fokusering på lønnsomhet, effektivitet, produksjon, kunder og konkurranse. Konsekvensen kan bli at vi vet mer og mer uten at kunnskapen bidrar til å utvikle samfunnets grunnleggende demokratiske verdier. I neste omgang kan resultatet bli at vi havner i normkonflikter som oppstår i kjølvannet av at vi forveksler mål og middel. I helsesektoren blir det for eksempel galt når pasientene blir definert som midler for å sikre en 'sunn' økonomi i helseforetakene. Det er menneskene som skal være «sunne». Økonomien er bare et av flere virkemidler.

Like ille blir det dersom den viktigste målestokken for god forskning er at forskningsresultatene er omsettelig på markedet. Resultatet av en slik utvikling kan på lengre sikt bli at universiteter og høyskoler får en mindre fremtredende posisjon som kulturbærer og kulturfornyere. Dette innebærer videre at studenter og ansatte står i fare for å bli redusert til mer eller mindre ressurseffektive midler for å nå mål i stedet for å representere et mål i seg selv. Det er derfor en utfordring for norske høyskoler og universiteter å bidra til at intensjonene om økt etikkoppfølging av forskere og forskning (mål) kan innfris gjennom gode rammebetingelser (middel).

Dr. Oecon. Ove Jakobsen, leder i Etikknettverket ved Høgskolen i Bodø

Forskningsdagene 2006